

שירי החצר של פסח

על אסופת שירים מאת כותבים צעירים
שערך פסח מילין המנוח

פסח מילין, צילמה: קטיה שורצמן

מעניין מה מושך אנשים צעירים לכתוב שירים דווקא. השירה מחייבת מידה לא מועטה של צמצום, של דיוק. היא מעניקה משקל גדול מאוד לכל מילה, למיקומה על פני הדף, למיקומה בתוך המשפט. השירה הופכת לא רק את הכותב למושא הבחינה שלה, אלא גם את השפה. היא מחייבת קריאה לא הרגלית, מתעכבת. לפעמים נדמה שקוראי השירה מעטים מכותביה. קוראים רבים שמתעקשים לקרוא שירה נתקלים במהמורות רבות בניסיון להבין את השיר כפי שהבין אותו המחבר עצמו, מבלי לחרוג מגבולות ההבנה שלו. זוהי משימה שקשה מאוד לעמוד בה כקורא, ולרוב על הקורא להיעזר בכמות גדולה של מידע חיצוני לשיר. קל היה לצפות, לפיכך, שכותב הרוצה להשמיע קול בעולם, להנכיח את התודעה שלו מול אחרים, יכתוב סיפורים ואפילו מחזות או תסריטים. שם אורך הרוח ניכר, יש אפשרות לפרוש סיפור בדרגות נמוכות יותר של הפשטה, ולהתעכב על מה שהשירה המופשטת והמכלילה התרגלה להתעלם ממנו. ובכל זאת, אנשים צעירים כותבים שירים הרבה. חשוב להם ליצור את דבריהם שלהם, ולהעמיד לדברים אלה דווקא במה שירית, שתאפשר להם להישמע, לשמש כמו מושא לחקירה. שיר הוא פעולת גומלין בין כותב לקורא, והקריאה היא ניסיון להבין את פעולת הגומלין הזאת. מי מדבר אלינו ובאיזו לשון? היכן הוא נמצא? מה מעסיק אותו? בתוך השיר טמונה אינטראקציה דיאלוגית שבין שני אנשים. לא בכדי עומדת השירה היום במרכז המחאה החברתית המציפה את ישראל. בין המאהלים ברחבי הארץ נערכים מדי יום ערבי הקראת שירה. השיר הפך להיות מסמן של דברי הוולת, הוא מחזק הדדיות ומביע סולידריות. משוררים היום מרבים להפנות את תשומת לבם אל חומרי עולם שמחוץ לעולמם הנפשי המסוגר וכותבים על עוולות שבחוץ.

לפנינו אסופת שירים של כותבים צעירים, בגילם ובניסיונם הספרותי, שאסף פסח מילין ז"ל. פסח היה דמות מסבירת פנים בשדה השירה העברית של השנים האחרונות. בנדיבותו ובסבלנותו, הקדיש פסח תשומת לב גם לאלמונים ולמבוישים שבין הכותבים שפנו אליו. הוא ניקד את שיריהם, אמר להם מילים טובות, לחלקם אף ערך את ספרם הראשון והוציאו לאור בהוצאת 'ספרא' של איגוד כללי של סופרים בישראל. קשה להפריז בחשיבות העידוד היצירתי הזה עבור כותב צעיר. לפעמים עידוד כזה מאת אדם שנחשב לסמכות ספרותית הוא שיגרום לכותב צעיר להפוך מחויב לכתבתו, להפסיק להתבייש לשמור את שיריו בלתי נקראים, להתחיל לפרסם, לשכלל את תיבת הכלים השירית שלו, להתפתח ואולי אף להתחיל להיקרא. פרסום אסופה כזו של שירים שאסף פסח הוא אולי מפעל ההנצחה המתאים ביותר לזכרו.

השירים שנלקטו בה שופכים אור על דמותו של פסח כאדם שמתעניין בזולתו, ובעיקר על סוג השירים שהוא אהב. השירים שאסף מוכירים את הפואטיקה שלו עצמו: רובם בהירים ובלתי מתחכמים, נעוצים היטב בחומרי המציאות ושואבים ממנה, בלשון פשוטה ובלתי מקושטת. ניתן לחלק את השירים באסופה לשלוש קבוצות עיקריות, על פי מושאי הכתיבה. חטיבה אחת מכילה שירי אהבה ופרידה מסוגים שונים. מן הסתם, הנפש הצעירה חשופה יותר לעניינים שבלב, וכותבים רבים ניגשים לנושא זה שבוער בהם ובחיהם. דניאל קלדרון מציב ארוס במרכז השיר 'עקב גבוה': 'אָעבֵר בְּצַפְרֵן חֲשׂוּפָה / בְּמַעַע מְלֻטֵף עַל גַּבָּךְ / נוֹגֵעַ קְלוֹת / מְעוֹרֵר צְמֻרְמֶת / מְרַחֵף; שורות בנות מילה אחת מעניקות כאן משקל יתר לכל מילה כזאת, ומשרתות יפה את תמת החיזור המשתהה. גם יואב עודד כותב על לילות תשוקה בדימויים פשוטים: 'זֶה הָיָה לְיָלָה / לְלֵא מְצַמוֹץ עֵינַיִם / הַבְּטָנוּ זֶה עַל זֶה / כְּאוֹהֲבִים שֶׁהִקְפִּיאוּ אוֹתָם'.

אצל חובב רשלבך הנואשות נקראת כמו אהבה תמימה. הוא שואל שאלה רטורית של מאוהב מסונוור: 'הָאֵם אוֹכֵל לוֹמֵר, / שְׁמֵהוּיֹתִי נָע / בְּרַחֲבֵי לֵב הָעִיר, / כִּךְ שְׁמֵפֶעֶם לְפֶעֶם / אֲנִי חוֹלֵף / עַל פְּנֵי מִישֶׁהוּ / מְבַנֵּי מְשֻׁפְחָתֵךְ הַמְרַחֲבֶת // זֶה אוֹמֵר שְׁנֵתִקְלָתִי / גַּם בְּמִשְׁהוּ / מְמַךְ'. גם המאוהבות שקועות עד צוואר ברגש, וביניהן מיכל גלב, שרואה את האהוב בכל נוף, דמיוני או ממשי: 'הַצְּפָצְפוֹת עוֹד מְנַגְנוֹת אֶת הַשִּׁיר שְׁלָךְ / כְּמוֹ צְלִילֵי פְּעֻמוֹנִים / מְזוֹכְכִית / שְׁלֵא נִשְׁבְּרִים / רְחוֹקִים וְנוֹגְעִים / בְּנִפְשֵׁי. / בְּגוֹפֵי. / בְּשַׁעַר שְׁמֵפֶזֶר אֶת הָרוּחַ'.

החטיבה השנייה שניתן למנות מתוך האסופה היא שירי עולם פנימי, שאינו מתמקד דווקא באהבה. כאן ניגשים הכותבים אל עולמם הפנימי ולסיכום חוויות מחייהם. שירים כאלה, בעלי אופי של בחינה עצמית, עלולים ליצור רושם של היות הכותב מרוכז בעצמו, מדבר עם עצמו ומתוך כך דוחק את הקורא אל פינה שולית, אך שירי העולם הרגשי

שבתאי מגיר

פסח מילין אמר לי

פסח מילין אמר לי: חפש אותה.
 היא משוררת צעירה, מאד מכשרת
 הא לה מספר הטלפון שלה
 היא שלחה אלי שירים
 ואני מאד התרשמתי
 ורשם לי את כתבתה.
 יותר מזה הוא לא אמר
 על שיריה
 על דמותה ולא
 פאר כשרונה.
 כזה הוא היה.

בשיריו הוא דוקא דבר.
 טען, ותאר בפרטים, גם התוכח.
 שיריו ברבם רזים וצנועים
 אך מלאים ברוח.
 לא הלך בגדולות,
 נעץ מלותיו בנושאים הפשוטים.
 בסופו של דבר קרא לקוראים
 להמשיך ולא להרפות
 ולא במלים נשגבות,
 עם מעט מאד קשוחים,
 למה לחיות.

ינואר 2011

פסח מילין 1985, צילם: מיכאל בסר

באוסף הזה נהירים בדרך כלל, ובעלי אופי פזמוני, כמו שירה של מירה טנצר, המתבוננת על העצב בעולם ומבינה את מגבלות השפה: "והאנשים, גם הם עלולים להיות עצובים מאד. / במיוחד אם אין להם מי שיגוע / בהם, או לפחות כלב, / לטיל אתו בפאתי שדה ולראות איך השמים נכתבים / כל פעם מחדש, / ואם ירד גשם זה / יהיה מלים, ולא / כל דבר צריך להסביר". איתן ווילף מספר בנשימה חנוקה על "רגעים קשים": כל יום / לקראת ערב / העורבים מנסרים בקריאותיהם את האויר / שנופל סביבי גושים גושים / ועלי לרוץ וילקט אותו / על מנת להצליח לנשם". דניאל עוז מעמיד תמונה מטאפורית מיוחדת של קהות רגשית של דמות נשית: "מי זוכר / באיזה יום / פסק הלב מלסער בקרבך / כחית פרא קשורה בשק / אשר לעולם לא יתר". ושני רון עורכת חשבון נפש עם מידת התועלת שבהיוקקות שלה לאחרים בחייה: "נאחזות באנשים בצפרניים / כמו מטפסת על קיר עם חבלים / וידיה מתעיפות בינתיים וראשה מסתחרר מהגבהים / נאחזות באנשים בצפרניים ולאט לאט הן נשחקות / ולבדה היא תפל למטה. / האם זו דרך לחיות?"

חטיבה מצומצמת יותר של שירים באוסף זה נוגעת במציאות הסובבת את הכותב, ומהדהדת עולם ערכי ודרכי התמודדות עם אבל או אובדן ערכים. מיטל ריינזילבר כותבת פזמון קינה לנרצחת שלהבת פס, נועם טראוב מבקש לייצר מחדש סיפורי עקדה וקורבן ואביעד גוטפריד מתאר שינויים והגדרה עצמית מחודשת במונחים של פועל: "להדפיס את פרטיס העובד / בצד ההפוך של הפס". המציאות הישראלית ניצבת גם במרכז שיריו של דרור עמית, עד עצוב לאירועים חדשתיים, המאניש את העיר ירושלים: "הזמן מתרחש לאט בירושלים. / בבוקר שלאחר המהומות בהר הבית / ראיתי שוטרים רצים / אל עבר ערבים צועקים. / אך ירושלים המשיכה להתנהל לאטה".